

Handen thuis¹

A. de Swaan

Mensen zijn lichamen en in de beschutting van de echtelijke woning, met de gordijnen dicht, de slaapkamerdeur gesloten, kunnen die mensen als lichamen soms eindelijk zichzelf zijn, voor zichzelf en hun wederpartij. Dat geeft plezier en teleurstelling. Wie zo voor elkaar beschikbaar is, is ook met elkan- der opgescheept. En lichamen die vrijen kunnen, kunnen ook vechten; de stoeipartij ligt in het mid- den. Maar elke vrijage is nabij gevecht en iedere worsteling is ook een verstrengeling. Er is kenne- lijk veel vijandigheid in de liefde en veel hartstocht in de ruzie. Woede en wellust zijn allebei vormen van opwinding - met een moment van prikkeling, van snelle opleving, een piek en een ogenblik van op- luchting, maar al te vaak gevolgd door een fase van diepe neerslachtigheid, schaamte en schuldgevoel. Robert Stoller vat het krap samen als: "it is hos- tility (...) that generates and enhances sexual excitement" (2). Woede en wellust verlopen beide op een driftmatige wijze, zijn intens beleefde af- fecten met onmiskenbare fysieke correlaten. En deze twee soorten drifthuishouding zijn ook allebei on- derworpen aan een permanente en diep ingrijpende beheersing: mensen pressen elkaar van jongsafaan om zich zelf in hun neigingen te bedwingen. En ook wanneer mensen zich hierin laten gaan, doen zij dat op een beheerste en behoedzame wijze; de twist tus- sen gelieven en het liefdesspel zijn beide heel in- gehouden en gestileerde uitingsvormen, verlopen volgens een tevoren vaststaande, maatschappelijk aangereikte choreografie die maar beperkte speel- ruimtes laat voor improvisaties en varianten.

Die *pas de deux* verloopt uiteraard maar zelden in volkomen samenspel. Als één van beide partijen in de ogen van de ander zichzelf te ver ziet gaan, iets verkeerd gezegd heeft of iets raars gedaan

Sociologisch Tijdschrift, jaargang 11, nummer 1, mei 1984

heeft gaat hij of zij zich schamen. Een gevoel van uit de ogen van de ander, uit ieders oog, te willen verdwijnen: door de grond te willen gaan, om maar niet gezien te zijn. En dat gevoel kan, zoals bekend, vaak weer omslaan in woede tegen de toeschouwer die door zijn blik de ander zo nietig en onwaardig heeft gemaakt (3).

Dit congres is gewijd aan de ontsporingen in het onderling beheer van drifthuishoudingen. Wanneer de ruzies niet meer verhelderend en opluchtend zijn, maar verergeren en gewelddadiger worden; wanneer de lusten niet meer wederzijds verleidend en bevredigend werken, maar tot onverschilligheid, afkeer en ruzie leiden. Ik beperk me tot de verhouding tussen echtelieden en andere liefdespartners en laat de omgang tussen volwassenen en kinderen terzijde.

De belangstelling voor dit onderwerp, altijd al voorwerp van nieuwsgierigheid en beschouwelijkheid, is onmiskenbaar toegescherpt door de beweging voor vrouwenemancipatie. De feitelijke vermindering van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en de aanspraak op volkomen gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van vrouwen in haar verhouding tot mannen, leiden ertoe dat mannen meer rekening te houden hebben met meer verlangens van vrouwen op meer momenten. Van mannen wordt meer consideratie verlangd en een grotere identificatie met de gevoelens en de verlangens van vrouwen. En vrouwen moeten in deze nieuwe verhoudingen beter voor zichzelf opkomen, dadelijk en duidelijk vertellen wat ze wensen en wat ze niet willen, meer rechtstreeks en onomwonden, zonder de ingewikkelde en uitgestelde manoeuvres van duldzaamheid en lijdzaamheid, manoeuvres die zo vaak verborgen grootheid en verholten verwijt moesten maskeren (4).

De levensgezellen zijn geleidelijk en zonder dat zij zich dat zo hebben voorgenomen of het zelfs maar beseffen terecht gekomen in een onderhandelingshuishouding, waarin zij in wederzijds overleg en met wederzijds goedvinden hun zaken regelen, ook de meest intieme aspecten van de onderlinge drifthuishouding (5).

Hoewel een dergelijke onderhandelingshuishouding

beter overeenstemt met de noties van gelijkheid en waardigheid die in onze samenleving circuleren, is het geen geringe opgave om eraan te voldoen; het is een opgave bovendien die mensen elkaar opdringen; de hulpverleners als dragers van die eigentijdse noties het meest van al. De term "sexueel geweld" die door de feministen is geïntroduceerd is, merkwaardig genoeg, een exact negatief van het begrip "onderhandelingshuishouding": kern van dat feministisch begrip is immers niet "geweld" in de gebruikelijke zin, en zelfs niet sexualiteit in de eigenlijke betekenis, maar eenzijdige beïnvloeding: drang, pressie, chantage, dwang, tot geweld aan toe.

De huisarts krijgt niet direct te maken met alle registers van deze onderlinge pressie. Wordt het een van de partijen teveel dan kan het zijn dat de patiënt verschijnt met de notoire vage klachten die, bij gebrek aan een aantoonbare organische oorzaak, psychosomatisch worden genoemd, een restcategorie waartoe de arts besluit als hij, zagezegd, "niets vinden kan" en die de dokter er soms toe brengt om te vragen "hoe het thuis gaat". Dan, pas dan, kan het zijn dat vrouwen en soms ook mannen iets laten merken van de druk die zij ervaren in de verhouding met hun levensgezel. Maar soms is de patiënt niet slechts gekwetst, maar heeft ook zichtbare kwetsuren opgelopen. Dan is de onderlinge driftbeheersing kennelijk geheel uit de hand gelopen. Uit zichzelf zullen artsen niet gauw de oorzaak van letsel zoeken in een echtelijk handgemeen. "Vermoedelijk ben ik nog steeds aan een oog blind", schrijft Thomassen in de congresbundel *Handen thuis*. En hij bedoelt dat artsen als geciviliseerde leden van deze samenleving aan een beschavingsblindheid (8) lijden, die maakt dat zij niet opmerken wat zij niet willen opmerken omdat de beleefdheid vereist dat men aan deze zaken voorbij ziet: een sociogene blinde plek.

Niet alleen dat men de tekens van geweld niet zien wil, vele artsen zijn als hoogbeschaafde en in een beschermde omgeving gevormde mensen ook geheel onnozelen in geweldzaken. De twee getuigenissen in de congresbundel van artsen die zelf slachtoffer werden van geweld, tonen hoe volkomen onvoorbereid en

hulpeloos zij waren in een geval van geweldpleging (9). Zij zagen het niet aankomen, wisten niet hoe zich te verdedigen en waren ook emotioneel niet toegerust voor zo'n ervaring; ze konden er niet toe komen passende maatregelen te nemen en stonden zich nauwelijks wraakgevoelens toe. Ze hadden er letterlijk niet van terug.

Bruno Bettelheim heeft al eens gewezen op de merkwuur-dige taboeïsering van gewelddadigheid in de moderne opvoeding, een maatschappelijke verdringing die kinderen en later volwassenen volstrekt weerloos maakt tegen brutalisering. Omdat men geweld verwerpelijk acht, zoals ooit sexualiteit, worden gewelddadige neigingen in kleine kinderen ontkend en leert het kind wel ze te verdringen maar niet om ze te beheeren. "Instead of simply condemning violence we should think very seriously about it from an early age on and all through life: about what causes violence in ourselves and in others; what could be done to prevent these causes from occurring, or from resulting in violent actions" (10). Paul Kapteyn heeft er in de congresbundel op gewezen dat een samenleving zoals de eigentijdse Nederlandse in sterke mate gepacificeerd is en dat geweldpleging uitzonderlijk is en grote geschoktheid en verontwaardiging teweeg brengt (11).

Feministes, hulpverleners en nu ook artsen hebben aangetoond dat in de beschutting en de geheimhouding van de echtelijke woning zulk geweld toch nog veel meer voorkomt dan men wel aanneemt (12). Zulk onderzoek is ontmaskerend en ontnuchterend. Veel van die onderzoeken zijn geïnspireerd door ergernis over de verhulling, zorg om wat vrouwen werd aangedaan en zijn soms sterk beschuldigend van toon; als zodanig passen ze geheel en al in de moderne geweldsmoraliteit waarvan zij dan de afwijkingen signaleren (13).

Artsen moeten gewelddadigheid wel afkeuren om de eenvoudige reden dat het schadelijk voor de gezondheid is, een onmiskenbaar feit. Maar de ervaring leert dat het moraliseren in de geneeskunde maar al te vaak een ongelukkig en vaak geheel ongewenst effect had. De bestrijding van de masturbatie, die

ooit ook als een aantasting van het lichaam gold, de behandeling van rusteloze vrouwen met hysterectomie, het heeft alles veel meer schade gedaan dan baat gebracht (14). En dit zijn maar twee kleine artikelen uit het lange zondenregister van de geneeskunde als dienaar van de morele of politieke opvattingen van de dag en aan de macht.

Er is een iets andere benadering denkbaar van het probleem van de geweldpleging in intieme relaties, namelijk niet zozeer als een eenzijdige uitbarsting, maar als een fase in een relationeel proces. Laat mij even uitspreken (15): dat betekent niet dat er geen schuld zou zijn, dat geweldpleging geen wan-gedrag zou zijn, of dat de slachtoffers het aan zichzelf te wijten hebben (16). Het betekent dat de schuldvraag tussen haakjes wordt gezet omdat die beter in een andere context, en een ander discours zoals dat tegenwoordig heet, aan de orde gesteld kan worden. Of nog juister: vóórdat de schuldvraag effectief te bespreken is, en er ook van genoegdoening en verandering sprake kan zijn, moet er in-zicht zijn in de relationele dynamiek.

Wanneer over een verloop van tijd en regelmatig één van de partners, en dat is meestal de man, de ander lichamelijk letsel toebrengt, dan kan dat alleen begrepen worden in de context van de onderlinge ver-houding, de onderlinge drifthuishouding tussen die twee.

Er zijn een aantal samenhangen tussen alcoholisme en gewelddadigheid (17). Ten eerste omdat alcohol ontremmend werkt en overmatig drankgebruik dikwijls een bijkomende omstandigheid is bij echtelijke geweldpleging. Maar ook in de relationele dynamiek. De een, veel vaker de man dan de vrouw, gaat zich te buiten, kan zijn drankzucht of zijn drift niet de baas, zoals dat heet. De wederpartij wordt gegriefd en gekwetst. Als de opwelling is uitgewoed voelt hij zich schuldig en beschaamd. Zij is stil-klagelijk of heftig verwijtend en ze heeft al het aards gelijk aan haar kant. Zij zwijgt gewond of klaagt hem snijddend aan, als een lafaard, een slap-peling of een bruto. Hij krimpt onder die beschul-digingen ineen of tracht ze te negeren met uiter-lijke onbewogenheid. Zij verkeert als slachtoffer

in een morele machtspositie en hij is nietswaardig. In deze fase is hij de morele verliezer en wordt nog verder gekleineerd. Totdat het moment gekomen is dat hij het niet langer hebben kan en naar de middelen grijpt die hem weer groots en machtig maken, de drank, of zijn lichamelijk overwicht. Volgt een nieuwe cyclus van schaamte en beschuldiging (18). Zoals de gezinstherapeuten de aetiologie van de fobie zijn gaan zoeken in het "fobisch huwelijk" en de dynamiek van het alcoholisme in het "alcoholisch huwelijk" (19), zo zou men, meen ik, ook dat sexueel geweld kunnen trachten te begrijpen in de context van een "geweldshuwelijk". Net als in het alcoholisch huwelijk, is er vaak sprake van een vormende kinderervaring met een gewelddadige vader die voortduurt in een partnerkeuze waarin steeds weer de gevreesde geweldenaar gezocht wordt, bijvoorbeeld in de niet bewuste hoop dat het deze keer wel goed zal komen (20). Er is iets opwindends in de machteloze opwinding van een gewelddadige partner en er is een omgekeerde overwinning als het lukt toch een uitbarsting te provoceren. Dat zal in lang niet alle gevallen zo toegaan, maar het is bij langdurige geweldshuwelijken toch noodzakelijk om op deze verborgen relationele aspecten te letten, willen de partners erin slagen van elkaar, of althans van de geweldsspiraal af te komen. Wouters en Van Stolk melden in hun studie van een opvangcentrum voor mishandelde vrouwen dat minstens driekwart van hen weer naar haar man terugkeerden. "Het lijkt ons namelijk de vraag of de therapeutische benadering niet teveel werd meegetrokken door de morele verontwaardiging waarin de hulpverleners en de vrouwen elkaar (tijdelijk) vonden en of daardoor voldoende recht werd gedaan aan beide zijden van het innerlijk conflict waarmee de vrouwen kampen" (21).

Door de dynamiek van echtelijke geweldpleging te zoeken in een spiraal van ergernis, geweldsuitbarsting, verwijt, schuldgevoel en hernieuwde gewelddadigheid kan de indruk rijzen dat daarmee het geweld wordt goedgepraat. Dat is niet mijn bedoeling, ik meen alleen dat goedpraten of kwaadspreken beide even zinloos zijn als het erom gaat inzicht te verwerven en misschien zelfs therapeutische resultaten te boeken. En ook deze relationele dyna-

miek gaat niet altijd op. Soms is een van beiden zozeer psychopatisch dat de ander eigenlijk als mens voor hem niet bestaat, dat het niet uitmaakt wat zij doet of nalaat. Juist zulke psychopatische karakters kunnen hoogst verleidelijk en fascinerend zijn, vooral in de fase van hofmakerij, en toch te angstaanjagend en bedreigend om zelfs nog maar van te durven weglopen. Maar zelfs daar is de vraag op zijn plaats, waarom iemand zich tot juist zo'n karakter aangetrokken voelt en waarom de intuïtie niet tijdig daartegen heeft gewaarschuwd. Die vraag dient niet om alsnog tot "eigen schuld" te concluderen, maar om mensen te helpen niet nog eens zo'n partnerkeuze te maken.

Naschift

Er is nog een andere overweging in het geding. Het is de taak van de menswetenschappen vragen te stellen en samenhangen te onderzoeken die de mensen die het betreft soms hoogst onaangenaam zijn; om - ook in de benadering van actuele en hevig omstreden verschijnselen - toch vast te houden aan de theoretische uitgangspunten van het eigen vak, in dit geval het dynamisch en relationele perspectief, of, zo men wil, een figuratie-sociologisch ontwikkelingsperspectief. Daarin wordt de schuldvraag tijdelijk opgeschort.

Een sociaal-wetenschappelijke benadering van een zo emotionerend verschijnsel als vrouwenmishandeling of het geweldshuwelijk vereist daarom een tot op zekere hoogte vrije en beschermde ruimte van onderzoek en discussie; een omgeving waarin niet dadelijk bevindingen en beschouwingen worden gebruikt in de strijd der geslachten, voor de permanente sexistische bagatellisering of voor het gaande feministisch offensief. Daarmee wordt het onderzoek naar geweldpleging in het huwelijk of naar "sexueel geweld tegen vrouwen en meisjes" ook tot toetssteen voor het wetenschappelijk gehalte van vrouwenstudies en voor de relatieve autonomie van de sociaal-wetenschappelijke moederdisciplines.

Dat feministes zich in die discussie geducht weren spreekt vanzelf, maar voor menswetenschapsmensen

zou het niet voldoende moeten zijn om zich dan ook zonder meer bij de verlamdende gedachte van het vrouwengelijk neer te leggen.

Noten

1. Dit is een bewerking van de openingsrede voor het 28e Wetenschappelijk congres van het Nederlands Huisartsen-genootschap, 4 en 5 november 1983 te Veldhoven, N.-B.
2. Robert J. Stoller, *Sexual excitement; the dynamics of erotic life*. New York: Pantheon, 1979, p. 6.
3. Er is voor die schaamte een troost in de opmerking van de psychotherapeut Louis Tas: "Juist in hetgeen waarvoor men zich het meest schaamt is men vaak ook het meest echt".
4. Verg.: J. Lampl-De Groot, "Superego, Ego Ideal, and Masochistic Fantasies", in: (id.), *The development of the mind, psychoanalytic papers on clinical and theoretical problems*. New York: International Universities Press, 1965.
5. A. de Swaan, "Uitgaansbeperking en uitgaansangst; over de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelings-huishouding", in (ed.), *De mens is de mens een zorg; opstellen 1971-1981*. Amsterdam: Meulenhoff, 1982.
6. Thomas J. Scheff, *Being mentally ill; a sociological theory*. Aldine: Chicago, 1966;
A. de Swaan (met R. van Gelderen & V. Kense), *Het spreekuur als opgave; sociologie van de psychotherapie 2*. Het Spectrum: Utrecht/Antwerpen, 1979, p. 11.
7. Gert-Jan Thomassen, "Het achterhoofd van de huisarts; confrontatie met vrouwenmishandeling in een huisartsen-praktijk", in: Jan Moors en Hetty Wemekamp (red.), *Handen thuis; opstellen over hulpverleners en geweld*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1983, p. 62.
8. De term is van Paul Kapteyn, *Taboe, ontwikkelingen in macht en moraal speciaal in Nederland*. (diss.), Amsterdam: De Arbeiderspers, 1980.
9. Zie Josje Rademaker en ook Cees Kok in: Moors en Wemekamp (red.), 1983.
10. Bruno Bettelheim, *Surviving and other essays*. London: Thames & Hudson, 1979, p. 199.
11. Paul Kapteyn, "Geweld in tijden van vrede", in: Moors en Wemekamp (red.), 1983.
12. Gegevens over het vóórkomen van geweld tussen echtgenoten zijn omstreden door de moeilijkheden bij de ondervraging, de kleine omvang van de geënquêteerde populatie en,

vooral, de operationalisering van het geweldsbegrip. Men zie overigens: Richard J. Gelles, *The violent home; a study of physical aggression between husbands and wives*. London etc.: Sage, 1972; (id.), *Family violence*. London etc.: Sage, 1979; Murray A. Straus & Gerald T. Hotaling (eds.), *The social causes of husband-wife violence*. Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1980. Deze auteurs wijzen er op dat geweldgebruik van vrouwen jegens haar mannen ongeveer evenveel voorkomt, maar met in het algemeen minder ernstige gevolgen; mannen zijn ook eerder (!) geneigd het te melden. Overigens: "Although we are increasingly aware of the abuse among family members, no new information exists to prove that the nature of family life, although excessively violent, is any more brutal than it has been for centuries". Jerry P. Flanzer, "Introduction", in: (id.) (ed.), *The many faces of family violence*. Springfield, Ill.: Thomas, 1982.

Voor gegevens over geweldgebruik tegen vrouwen in Nederland, zie Corrine Oudijk, *Sociale atlas van de vrouw*, 1983. (Sociaal en Cultureel Planbureau) 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1983; en vooral: B. Ensink en F. Albach, *Angst voor seksueel geweld; van overdreven angst naar gerechtvaardigde woede*. (Werkgroep Vrouwenstudies, Faculteit der Sociale Wetenschappen) Leiden, 1983 (2 dln.). Zie voor een bespreking van de Nederlandse gegevens: A. de Swaan, *NRC/Handelsblad*, 5 november 1983, p. 7 en de reactie van M. van Rappard, *NRC/Handelsblad* 25 nov. 1983.

13. "The topic provokes a rare degree of reproachfulness in the minds of laymen and experts". Mark Krain, "A sociological perspective on the control of violence in families" in: Jerry P. Flanzer (ed.), 1982, p. 66. Voor een publicatie met een feministische inslag: Donna M. Moore (ed.), *Battered women*. London: Sage, 1979.
14. John S. Haller Jr. & Robin M. Haller, *The physician and sexuality in Victorian America*. Urbana Ill.: Univ. of Illinois Press, 1974; Barbara Ehrenreich & Deirdre English, *For her own good; 150 years of the experts' advice to women*. Garden City N.Y.: Anchor/Doubleday, 1978.
15. "Op de lezing van de socioloog Bram de Swaan werd door sommige toehoorders met boe-geroep gereageerd", *De Volkskrant* 5 november 1983.
16. "Violence can be seen as an interactional phenomena (...) the two individuals have a past history of interaction, which in all likelihood, has an influence upon their current patterns of interaction". John J. Steffen, "Social competence, family violence, and problem drinking", in:

Jerry P. Flanzer (ed.), 1982, p. 59. Maar dit toch zo voor de hand liggende interactionele en genetische gezichtspunt wordt (net als in deze tekst) vrijwel steeds met een anticiperende weerlegging van misverstand omkleed, bijv.: "This is not to suggest that the victim be blamed for his ill fate, rather, that there is a certain reciprocity between the victim and victimizer that must be understood" (ibid., p. 60). Het helpt niets: Hedy d'Ancona heeft toch begrepen "dat De Swaan daarbij prioriteit wil geven aan het onderzoek naar het 'aandeel' van de slachtoffers" (*NRC/Handelsblad* 21 november 1983, p. 7; net zo Van Rappard; verg. ook een ingezonden brief in dezelfde krant van 7 november). De schuldvraag obsedeert zozeer, dat elke relativering ervan wordt opgevat als een verontschuldiging van de ene of een beschuldiging van juist de andere partij.

Helaas lukt het de in de noten aangehaalde sociaal-wetenschappelijke auteurs ook maar slecht om een dynamisch en relationeel gezichtspunt vol te houden: het materiaal bestaat vooral uit de getuigenis van partijen, en dat op een enkel tijdstip; de kwantitatief-empirische argumentatie leidt tot identificatie van "factoren" die inwerken op de ene of de andere partij, veel meer dan tot interpretatie van relationele processen.

De gezinstherapie is bij uitstek een gebied geweest waarbinnen een zeer principiële dynamisch-relationele benadering is ontwikkeld en ook in de praktijk gebracht. Bijvoorbeeld: Lily Pincus (ed.), *Marriage; studies in emotional conflict and growth*. Tavistock Institute of Marital Studies, 1973 (Methuen, 1960); Id. with Christopher Dare, *Secrets in the family*. London etc.: Fabre 1978; Id., *Death and the family; the importance of mourning*. New York: Vintage, 1974. Een vroege, Nederlandse gezinsstudie, eveneens uit de psychoanalytische hoek: E.C.M. Frijling-Schreuder, *Preventie van neurotische gezinsrelaties*. (diss.) Assen: Van Gorcum, 1955. Uit andere richtingen: Salvador Minuchin e.a., *Families of the slums; an exploration of their structure and treatment*. New York etc.: Basic Books, 1967; Id., *Gezinstherapie*. Utrecht/Antwerpen: Spectrum, 1973; Jürg Willi, *Die Zweierbeziehung; Spannungsursachen-Störungsmuster, Klärungsprozesse-Lösungsmodelle*. Reinbek bei Hamburg: Rowolt, 1975.

Men vindt in deze literatuur treffende proeven van een consequente (figuratie)sociologische versie op gezinsverhoudingen die in het gezinssociologisch repertoire zo dikwijls ontbreekt door een methodologische preoccupatie met afzonderlijke variabelen en aparte individuen.

17. Gelles, 1972, p. 117; Jerry P. Flanzer, *op. cit.* in: id. (ed.), 1982.
18. "Rather than constant or random occurrences of battering, there is a definite cycle which is repeated over a period of time in long-term battering relationships". Lenore E. Walker, "How battering happens and how to stop it", in: Donna M. Moore (ed.), 1979.
19. Cf. Eric Berne, *Games people play; the psychology of human relationships*. New York: Grove, 1967. Ook al een therapeut waar sociologen beter van kunnen worden. Voor het "fobisch huwelijk", zie o.a. W.F. Fry, "The marital context of an anxiety syndrome", *Family process*, 1, 1975, pp. 245-55 en de talrijke publicaties uit het "fobieënproject" onder leiding van J. Barendregt te Amsterdam.
20. Mijn interpretatie (AdS); voor de aetiologie van geweld in het ouderlijk huwelijk, zie Gelles, 1972, p. 171; id., 1979, p. 101; Steffen in: Flanzer (ed.), 1982, p. 59; Barbara Star, "Characteristics of family violence", in: Flanzer (ed.), 1982, pp. 16 e.v.; voor een ontkenning van het verband bij het slachtoffer: Walker in: Moore (ed.), 1979, p. 62.
21. Bram van Stolk en Cas Wouters, *Vrouwen in tweestrijd; tussen thuis en tehuis: Relatieproblemen in de verzorgingsstaat opgetekend in een crisiscentrum*. (Met een voorwoord van Norbert Elias) Deventer: Van Loghum Slaterus, 1983, p. 201.